

Uzticības atjaunošana valdībai un medijiem – priekšnoteikums sabiedrības uzplaukumam

Uzticēšanās valdībām un valsts institūcijām daudzviet pasaulē turpina samazināties. Aizvien biežāk sabiedrība dod priekšroku zinātniekiem, kolēģiem vai uzņēmumu tehniskajiem ekspertiem kā uzticamākajiem informācijas avotiem jautājumos par jaunākajiem zinātniskajiem atklājumiem, medicīnisko informāciju vai tehnoloģiskajām inovācijām, nevis paļaujas uz valdību vai medijiem (skat. *Edelman Trust Barometer* zemāk). Pieaug arī sabiedrības skepse pret tradicionālajiem medijiem un valdību sniegto informāciju. Tādēļ caurspīdīgums un atklātība kļūst par izšķirošiem faktoriem, lai atjaunotu uzticību.

Šajā sadaļā tiek aplūkots, kā uzticēšanās un atbildība savstarpēji mijiedarbojas un ietekmē informācijas sistēmas – sākot no vietējo ziņu mediju zuduma līdz spriedzei informācijas atvērtības iniciatīvās un izaicinājumiem, ar kuriem saskaras organizācijas, valdības un indivīdi, cenšoties risināt privātuma aizsardzības jautājumus.



Iespējas

- Atklātas un pārredzamas informācijas sistēmas
- Atklāti modeļi, kas nosaka mākslīgā intelekta pārvaldības principus
- Sadarbība starp uzņēmumiem, nevalstiskajām organizācijām un valdībām, lai veidotu taisnīgākas informācijas sistēmas
- Privātuma tiesību stiprināšana un personas datu aizsardzības pilnveide

Izaicinājumi

- Sabiedrības uzticības valdībai samazināšanās
- Sabiedrības uzticības medijiem samazināšanās
- Vietējo ziņu mediju izzušana

Uzticēšanās valdībām un institūcijām samazinās

Ņemot vērā to, ka 2024. gadā paredzēts vēlēšanu vilnis visā pasaulē (sk. 4. tendenci), uzticības samazināšanās valdībām un [medijiem](#) jāvērtē plašākā globālajā kontekstā, jo "2024. gadā balsot paredzēts vairāk nekā četriem miljardiem cilvēku. Tajā pašā laikā pastāv būtiska plaisa starp salīdzinoši nelielo iedzīvotāju daļu, kas dzīvo demokrātiskās pārvaldības apstākļos, un lielāko daļu pasaules iedzīvotāju, kuri dzīvo kādā no autoritārisma formām" ([Azhar, 2023](#)).

Konsultāciju uzņēmums [Deloitte](#) norāda, ka "sabiedrības uzticēšanās valdībai ir tuvu vēsturiski zemākajiem līmeņiem." Viņu secinājumos uzsvērts, ka cilvēki meklē sadarbībā balstītus risinājumus sarežģītiem izaicinājumiem, bet vienlaikus arvien mazāk paļaujas uz valdības institūcijām un no tām sagaida mazāk. Savukārt [OECD](#) uzsver, ka, "lai atbildētu uz sabiedrības mainīgajām gaidām, valdībām ir jāuzlabo sava darbība vairākos būtiskos virzienos. Proti, nepieciešams: nodrošināt cilvēkiem reālas iespējas paust savu viedokli un aktīvi uz to reaģēt; stiprināt valsts pārvaldes integritāti un aktīvi cīnīties pret nepamatotu ietekmi; risināt ilgtermiņa problēmas, tostarp klimata pārmaiņas; vērtēt un skaidrot iecerēto reformu ietekmi uz dažādām sabiedrības grupām; izstrādāt labākus informācijas ekosistēmu pārvaldības modeļus."

Visā pasaulē sabiedrības uzticēšanās uzņēmumiem joprojām ir ievērojami augstāka nekā valdībām. Kā liecina [The](#)

[Edelman Trust Barometer](#), uzņēmumi tiek uztverti kā kompetentāki un ētiskāki nekā valdības. Uzticības trūkums ir nopietna problēma arī daudzās citās nozarēs. Lai gan pēdējā gada laikā novērots neliels uzticības pieaugums tradicionālajiem medijiem un sociālajiem medijiem, uzticība joprojām ir zema visā pasaulē. Pasaules Ekonomikas forums ([The World Economic Forum](#)) norāda uz būtiskām uzticēšanās līmeņu atšķirībām starp dažādām sabiedrības grupām: "Kā liecina *Reuters* pētījumi, [marginalizētās kopienas biežāk neuzticas dominējošiem medijiem](#), un tieši šīs grupas ir visvairāk pakļautas riskam, ko rada tādi izaicinājumi kā ekonomiskā lejupslīde un bezdarbs, kuri ziņojumā identificēti kā īpaši problemātiski."

Vietējo mediju zudums visvairāk ietekmē sociāli nelabvēlīgās kopienas

Kā sabiedriskie pakalpojumi aizvien vairāk pāriet no fiziskajiem pakalpojumu sniegšanas punktiem uz digitālajiem piekļuves kanāliem, arī vietējo ziņu pakalpojumi ir pakļauti samazināšanai. Visā pasaulē kopienas saskaras ar "ziņu tuksnešiem". Cilvēki pilsētās un reģionos, kur trūkst vietējās žurnālistikas un regulāra vietējā ziņu satura, bieži meklē informāciju sociālajos medijos vai paļaujas uz lielākiem ziņu avotiem.

[Ziņu līderi globāli](#) prognozē, ka "pieaugot drukas izmaksām un izplatīšanas tīkliem vājinoties, vai pat sasniedzot lūzuma punktu, šogad redzēsim vēl vairāk laikrakstu, kas pārtrauc ikdienas izdevumu izdošanu." Izdevums [The Guardian](#) ziņo, ka šie pieaugošie "ziņu

tuksneši” ir rezultāts lielo korporāciju dominēšanai, kas atstumj malā tos izdevējus, kuri patiešām rūpējas par vietējo kopienu interesēm.

Ziņojumā arī norādīts, ka “sociālās izmaksas, kas rodas no zaudējuma, kad tiek zaudēts ziņu avots, kas patiešām ir sakņots kopienā, ir milzīgas, savukārt “ziņu tuksneši”, kur trūkst uzticama vietējo ziņu avota, parasti ir vietas, kas jau ir nabadzīgas arī citos aspektos.”

Izdevēju aizplūšana no mazākiem vietējo ziņu tirgiem nav saistīta ar pieprasījuma trūkumu – cilvēki joprojām vēlas vietējās ziņas.

Sabiedrības interesēm veltītās žurnālistikas fonds [Public Interest News Foundation](#) secina, ka cilvēki vēlas “žurnālistiku, kas atspoguļo vienkāršo cilvēku pieredzi, respektē reģionu daudzveidību, apvieno smago “sargsuņa” žurnālistiku ar stāstiem par risinājumiem un tieši reaģē uz vietējo iedzīvotāju prioritātēm. Visvairāk viņi vēlas, lai vietējās ziņas būtu patiešām vietējas, nevis “vienveidīgas” mediju ziņas, kas vienkārši pievieno vietējo krāsu vispārīgiem stāstiem, kuri ir vienādi no Belfāstas līdz Bezildonai.”



Vietējo ziņu pakalpojumu iznīcināšana, apvienojumā ar uzticības samazināšanos medijiem, negatīvi ietekmē cilvēku uzticību arī citām institūcijām, kuras (vietējie) mediji mēdz saukt pie atbildības.

Atvērtās kustības saskaras ar izaicinājumiem

Agrīnais internets solīja atvērtu un brīvu piekļuvi informācijai, kā arī iespēju dalīties zināšanās bez tradicionālo institūciju ierobežojumiem. Šis solījums tika iemiestots atvērtā koda programmēšanas valodā un plašākā atvērtā satura kustībā. Tomēr laika gaitā atvērtā koda programmatūra kļuva par daļu no plašākas digitālās ekonomikas, kurā dominē komerciālas platformas (sk. 1.tendenci), kas vāc un tirgo lietotāju datus. Digitālo tiesību un atvērtības iniciatīvu fonds [Open Future Foundation](#) atzīst steidzamo nepieciešamību intensīvāk strādāt, lai saskaņotu atvērtās piekļuves ideālus ar mūsdienu digitālās sabiedrības realitāti.

Paredzams, ka arvien vairāk finansēto pētījumu rezultāti būs publiski pieejami. Atvērtās piekļuves kustība ir cieši saistīta ar bibliotēku misiju padarīt šādu informāciju brīvi pieejamu sabiedrībai. Agrāk tas bija sarežģīti, jo dārgie akadēmiskie žurnāli un ziņu un mediju organizācijas, kas cīnījās par sava uzņēmējdarbības modeļa pārdefinēšanu, informāciju ievietoja aiz maksas sienas. Turklāt, lai gan akadēmisko izdevumu autoriem ir pieejama atvērtā piekļuve, izdevēju piemērotā maksa par atvērtās licences nodrošināšanu [zinātniekiem, īpaši no Globālajiem dienvidiem, bieži vien ir tik augsta](#), ka faktiski liedz piekļuvi publicēšanai.

UZTICĒŠANĀS

3. TENDENCE: UZTICĒŠANĀS TIEK PĀRSKATĪTA

Atvērtās kultūras aizstāvji piedalās [kampaņā par atvērtām informācijas infrastruktūrām](#), lai vāktu, saglabātu un padarītu pieejamu digitālo informāciju un īslaicīgus materiālus, kas citādi varētu tikt zaudēti komerciālo platformu darbības pārtraukuma gadījumā. Šos centienus apgrūtina vēlme īstenot lielāku kontroli pār satura pieejamības un izmantošanas veidu, ņemot vērā komerciālās prioritātes un piekļuves monetizēšanas iespējas. Līdzīgi kā akadēmiskajā izdevējdarbībā, satraukumu izraisa arī taisnīguma jautājums, jo bieži vien no finanšu resursiem ir atkarīgs, kurš var nodrošināt bezmaksas piekļuvi saturam.



Privātums tiek apmainīts pret pieejamību

Tā kā tehnoloģijas ir attīstījušās, daudzi no mums paļaujas uz integrētajām tehnoloģijām, lai “sazinātos” savā starpā (sk. Lietu internets zemāk), un mēs pieprasām lielāku atbildību no platformām, kas vāc, glabā un izmanto mūsu datus. Mēs arī sagaidām lielāku kontroli pār datiem, ar kuriem izvēlamies dalīties, un to, kā tie tiek izmantoti, īpaši ņemot vērā vairākkārtējus augsta līmeņa [datu aizsardzības pārkāpumus](#) pēdējo desmit gadu laikā.

Lietu internets: [IoT izmanto dažādas tehnoloģijas](#), lai savienotu digitālo un fizisko pasauli. Fiziskie objekti ir aprīkoti ar sensoriem, kas var uzraudzīt, piemēram, temperatūru, kustību, vai citas vides izmaiņas, kā arī izpildierīcēm, kas saņem signālus no sensoriem un pēc tam, reaģējot uz šiem signāliem, veic kādu darbību. Sensori un izpildierīces mijiedarbojas, izmantojot vadu (piemēram, *Ethernet*) vai bezvadu tīklus (piemēram, *WiFi*, mobilos tīklus) ar datorsistēmām, kas var uzraudzīt vai pārvaldīt savienoto objektu un ierīču stāvokli un darbību. [McKinsey & Company](#).

Datu apjoms, kas tiek vākti par mums, nepārtraukti pieaug, un pastāv spriedze starp nepieciešamo datu daudzumu, lai nodrošinātu piekļuvi digitālajiem pakalpojumiem, un indivīda tiesībām uz privātumu vai pilnīgu datu neizpaušanu. Pieklūstamība šajā kontekstā galvenokārt attiecas uz sadarbību (*interoperability*), proti, mūsu spēju piekļūt informācijai, kuru mēs vēlamies un, kas mums ir nepieciešama (sk. 1. tendenci) dažādās tehnoloģijās, kas piekļūst koplietojamiem personas datiem. Dažreiz šī piekļuve tiek ierobežota komercvērtības dēļ, bet citreiz – infrastruktūras vai tehnisko iespēju ierobežojumu dēļ. Tā kā cilvēkiem, lai izmantotu pakalpojumus dažādās sistēmās, jāsniedz vairāk dati, privātuma aizsardzība ir pieejama tikai tiem, kuriem ir atbilstoša izglītība un prasmes (sk. 4. tendenci) pielāgot ierīču un pakalpojumu iestatījumus.

Tāpat kā dalība atvērtajā ekosistēmā prasa resursus, arī privātums var tikt uzskatīts par privilēģiju. Ne tikai personīgās un citas informācijas saglabāšanai nepieciešamas

kompetences, bet bieži vien cilvēki, kas ir sociālekonomiski nelabvēlīgā situācijā, ir spiesti izmantot sistēmas un pakalpojumus, gan digitālos, gan klātienē, kas prasa dalīšanos ar personīgiem datiem. Viņi nevar “izvēlēties atteikties” no šīm sistēmām.

Lai gan pastāv neliela interneta noliedzēju grupa, plašā interneta izplatība un nepieciešamība pēc tā visā pasaulē nozīmē, ka “noliedzēji patiesībā ir atkarīgi no tiem, kas internetu lieto un pieņem – un [un tas] ir vienkārši fakts.”

Piekļuves atļaušana mūsu digitālajiem datiem ļauj veikt arī uzraudzību. Daudzas no ikdienas izmantotajām tehnoloģijām balstās uz ģeolokāciju, kas ļauj noteikt fizisku punktu telpā, bieži izmantojot internetā savienotas ierīces, kas ir daļa no *IoT*. Tas rada īpašas privātuma bažas (bieži dēvētas par ģeoprivātumu). [Megarry et al](#) norāda uz šo sarežģītību ikdienas viedtālrunu lietotājiem: “Jebkurā lielā mobilajā operētājsistēmā atrašanās vietas kopīgošana prasa lietotāja piekrišanu; tomēr datu apjoms un sarežģītība, kas tiek izmantoti un koplietoti starp dažādām pusēm, nozīmē, ka tas ir sarežģītāk nekā jebkad agrāk lietotājiem pilnībā saprast privātuma riskus, priekšrocības un sekas, kas saistītas ar atrašanās vietas kopīgošanu, izmantojot savu ierīci.”

[Pew Research](#) veiktā ekspertu aptauja liecina, ka eksperti baidās, ka nākotnē “parādīsies jauni apdraudējumi tiesībām, jo kļūs arvien grūtāk, vai pat neiespējami,

saglabāt privātumu. [...] uzraudzības attīstība, sarežģīti roboti, kas izmantoti sabiedriskajās telpās, dziļviltojumu un dezinformācijas izplatīšanās, uzlabotas sejas atpazīšanas sistēmas un pieaugoša sociālā un digitālā plaista [ir] tuvojošies apdraudējumi.” Tāpēc mums steidzami jāattīsta prasmes, lai orientētos pieejamībā, tiesībās un privātumā.

Pārdomām

Maksas žurnālistika, lielākoties ir sasniedzama tikai cilvēkiem, kuriem ir finansiālas iespējas iegādāties piekļuvi ziņām. Atvērtie un bezmaksas piekļuves punkti šādam saturam (piemēram, bibliotēkas) var spēlēt nozīmīgu lomu, veicinot kritisku iesaisti ar ziņu saturu un informāciju. Tie kalpo arī kā būtisks [ziņu un medijpratības](#) resurss, īpaši ārpus formālajām izglītības iestādēm, piemēram, skolām un augstskolām.

Jautājumi:

- Kāda var būt vietējo bibliotēku loma “ziņu tuksnešos”?
- Kā bibliotēkas var palīdzēt stiprināt uzticēšanos publiskajām institūcijām?